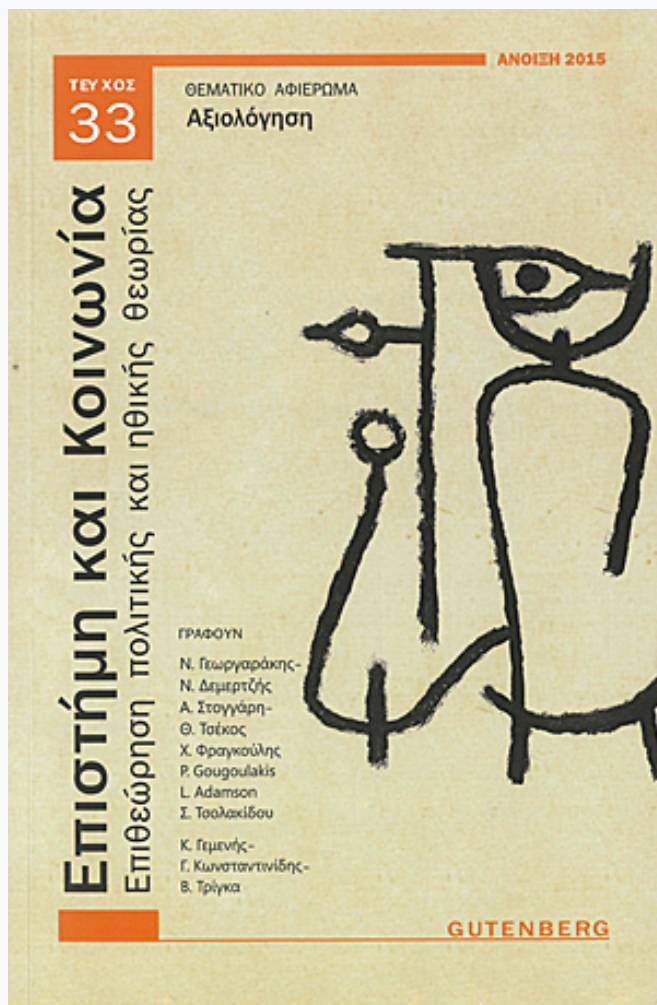

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 33 (2015)

Αξιολόγηση

Robert M. Solow & Janice Murray (eds.),
*Economics for the Curious. Inside the Minds of 12
Nobel Laureates*, Palgrave MacMillan 2014, 195 σελ.

Ηλίας Κατσούλης

doi: [10.12681/sas.10272](https://doi.org/10.12681/sas.10272)

Copyright © 2016, Ηλίας Κατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κατσούλης Η. (2016). Robert M. Solow & Janice Murray (eds.), *Economics for the Curious. Inside the Minds of 12 Nobel Laureates*, Palgrave MacMillan 2014, 195 σελ. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 33, 220–226. <https://doi.org/10.12681/sas.10272>

Πρόκειται για την απόδοση του όρου 'reflexiv' ως 'αναστοχαστικός' αντί του ορθού 'ανακλαστικός'. Ο ίδιος ο Beck, στο βιβλίο του *H επινόηση του πολιτικού* (βλ. παραπάνω), είχε διακρίνει μεταξύ του όρου 'reflexiv/reflexive Modernisierung' (ανακλαστικός εκσυγχρονισμός) και του όρου 'Reflexion' (αναστοχασμός). Δικαιολόγησε τη διάκρισή του αυτή με το πειστικό επιχείρημα ότι, καθώς στο υπόδειγμά του η μετάβαση από την πρώτη νεωτερικότητα στην κοινωνία της δια-

κινδύνευσης δεν συνιστά μια 'επιλογή που θα μπορούσαμε να κάνουμε ή να εγκαταλείψουμε', αλλά είναι το 'αθέλητο', 'αθέατο' και 'αναγκαστικό' αποτέλεσμα της 'αυτονομημένης δυναμικής του εκσυγχρονισμού', η μετάβαση αυτή συντελείται 'ανακλαστικά', ακόμη κι αν αυτή καθώς και η όλη δομή της κοινωνίας της διακινδύνευσης καταστεί στη συνέχεια και 'ένα αντικείμενο αναστοχασμού' ('Reflexion').

Βασιλική Γεωργιάδου

Robert M. Solow & Janice Murray (eds.), *Economics for the Curious. Inside the Minds of 12 Nobel Laureates*, Palgrave MacMillan 2014, 195 σελ.

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ για έναν συλλογικό τόμο στον οποίο 12 κάτοχοι του βραβείου Νομπέλ Οικονομίας παρουσιάζουν σε μικρά κείμενα γραμμένα κυρίως για φοιτητές των οικονομικών σχολών τη δική τους άποψη για την παγκόσμια οικονομία στον 21ο αιώνα. Όπως σημειώνει ένας εκ των επιμελητών, ο νομπελίστας R. Solow, οι 12 οικονομολόγοι που συμβάλλουν σε αυτόν τον τόμο 'παρουσιάζουν ορισμένα από τα προβλήματα που η οικονομική επιστήμη καλείται

να αντιμετωπίσει σε έναν κόσμο με ολοκληρωμένες αγορές'. Οι οικονομολόγοι είναι επιλεγμένοι έτσι ώστε να εκπροσωπούν διαφορετικές σχολές σκέψης που έχουν ασκήσει αισθητή επιρροή τόσο στον τρόπο που οι πολίτες προσλαμβάνουν τα οικονομικά προβλήματα, όσο και στις πολιτικές που οι κυβερνήσεις έχουν επιλέξει για να τα αντιμετωπίσουν.

Έχοντας υπ' όψιν τις συζητήσεις που γίνονται μεταξύ οικονομολόγων και κυβερνήσεων για τις πλέον ενδεδειγμένες οικονομικές πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης, ιδιαίτερα στις δυτικές χώρες, επιλέγω τη σύντομη παρουσίαση των ιδεών εκείνων εκ των συγγραφέων του τόμου

που άμεσα αναφέρονται στην τωρινή κρίση.

Ο P. Krugman διακρίνει μεταξύ ύφεσης [recession] και κρίσης [depression] και ορίζει τη δεύτερη ως ‘μια κατάσταση στην οποία τα κανονικά μέτρα πολιτικής που παίρνουμε για να αντιμετωπίσουμε υφέσεις, δηλαδή μείωση των επιτοκίων από τις κεντρικές τράπεζες, είναι ακατάλληλα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τίποτα δεν μπορεί να γίνει. Το θέμα είναι να σκεφτόμαστε διαφορετικά’. Αυτόν τον διαφορετικό τρόπο σκέψης για την αντιμετώπιση της κρίσης ο P. Krugman τον έχει αναπτύξει σε σειρά βιβλίων, άρθρων και σε εκλαϊκευμένες παρεμβάσεις σε εφημερίδες, αλλά και μέσω του προσωπικού του ιστολογίου. Εκείνο που στη δική του αντίληψη της ‘κρίσης’ προέχει είναι η διαπίστωση ότι σε μια τέτοια κατάσταση [depression] οι εθνικές οικονομίες λειτουργούν κάτω από τις δυνατότητές τους, ακόμη κι όταν μεγεθύνονται και όταν δεν φαίνεται ότι υπάρχει εύκολος τρόπος να βγουν από τα αδιέξοδα. Η λύση λοιπόν που προτείνει είναι μία και σαφής: λήψη έκτακτων μέτρων αυτή τη φορά έξω από τα πλαίσια της οικονομικής θεωρίας. ‘Ζούμε σε μια οικονομία στην οποία οι συνηθισμένοι κανόνες δεν ισχύουν’, υποστηρίζει. Οι πολιτικές λιτότητας που

οι περισσότερες κυβερνήσεις επέλεξαν για να αντιμετωπίσουν τα διογκούμενα χρέη δεν είναι οι κατάλληλες. ‘Η λιτότητα’, γράφει, ‘καταστρέφει τις μελλοντικές μας προοπτικές. Το υγιές χρήμα μας κάνει πιο φτωχούς’. Η δική του ανάλυση μιας κατάστασης depression του επιτρέπει να προτείνει δημοσιονομικά κίνητρα που οδηγούν στην αύξηση των κρατικών δαπανών. Προτείνει δηλαδή τη μεταβίβαση πόρων όπως και τη μείωση φόρων με σκοπό την ενίσχυση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Την αντίρρηση που προβάλλεται —ότι κάτι τέτοιο θα οδηγήσει τα χρέη του παρόντος να φορτώνονται στις μελλοντικές γενιές— ο P. Krugman την απορρίπτει υποστηρίζοντας ότι αυτή η οικονομική λογική ισχύει σε συνθήκες συνηθισμένων υφέσεων, δεν ισχύει όμως τώρα, στην έκτακτη κατάσταση της συγκεκριμένης κρίσης την οποία ζούμε. Υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, αντιτείνει, που δείχνει ότι σε εποχές κρίσης η δημοσιονομική επέκταση είναι πράγματι καλή και βοηθάει, ενώ η λιτότητα γενικά βλάπτει.

Λαμβάνοντας υπ’ όψιν τις εμπειρίες από την πρόσφατη οικονομική κρίση, ο F. E. Kydland θέτει το επίκαιρο πρόβλημα των εφαρμοζόμενων πολιτικών για την αντιμετώπισή της. Οι ιδέες που ξεδιπλώνει στο σύντομο άρθρο

του έχουν ενδιαφέρον για χώρες όπως η Ελλάδα, στις οποίες οι θεσμοί δεν έχουν παγιωθεί σε σημείο που να επιτρέπουν τη σε βάθος χρόνου αντιμετώπιση προπάντων των δομικών τους αδυναμιών. Σε ποια έκταση, αναρωτιέται ο F. E. Kydland, 'η κυβερνητική οικονομική πολιτική επηρεάζει τα κίνητρα στη λήψη αποφάσεων ανθρώπων και επιχειρήσεων;'. Στο ερώτημα αυτό αποφασίζει να βρει μια απάντηση από 'τη σκοπιά της κοινωνίας', 'υπό το φως αυτών που συνέβησαν τα τελευταία χρόνια στις οικονομίες σε όλο τον κόσμο'. Τη φιλόδοξη αυτή προσπάθεια τη στηρίζει στην ιδέα της συνέπειας και της συνοχής των μέτρων πολιτικής [policy consistency] που λαμβάνονται. Το γεγονός της ύπαρξης τεράστιων διαφορών μεταξύ των κρατών σε ολόκληρο τον κόσμο ο συγγραφέας προσπαθεί να το εξηγήσει επιμένοντας περισσότερο στις ανακολουθίες των εφαρμοζόμενων εθνικών πολιτικών. Εκείνο που εξέχει από τους συλλογισμούς του είναι η διαπίστωση ότι τουλάχιστον στη θεωρία, εάν οι πολιτικοί υποκύπτουν στον πειρασμό αλλαγής της πολιτικής που ακολουθείται, αυτό μπορεί να αποβεί επιζήμιο για ολόκληρη την κοινωνία. Μέτρα πολιτικής, π.χ. φόροι που αποφασίζονται σε ένα βάθος χρόνου αλλά αλλάζουν με την επίκληση

απρόβλεπτων εξελίξεων που συντελέστηκαν, μπορεί να επηρεάσουν τις αποφάσεις των μελλοντικών επενδυτών, οι οποίοι θα φοβούνται ότι τέτοιες απρόβλεπτες καταστάσεις ενδέχεται να προκύψουν και στο μέλλον και να θέσουν εκτός πλάνου τις σχεδιασθείσες επενδύσεις τους. Είναι φανερό ότι, εάν συμβεί κάτι τέτοιο, η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, μιας περιοχής, ενός κλάδου, θα υποστεί βλάβες. Η αβεβαιότητα, γράφει ο F. E. Kydland, μπορεί να είναι αρκετή για να μειώσει την επενδυτική δραστηριότητα και έτσι τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της οικονομίας. Στον πραγματικό κόσμο, υποστηρίζει, εκείνο που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι η κατάσταση μιας 'χρονικής ανακολουθίας' των μέτρων πολιτικής, ιδιαίτερα σε χώρες με ασθενείς θεσμούς και περιορισμένα ιδιοκτησιακά δικαιώματα. Όταν έχει κανείς κατανοήσει αυτό το πρόβλημα, ισχυρίζεται, 'τότε πολλές από τις εξελίξεις στην ιστορία πολλών κρατών μπορούν να ιδωθούν υπό ένα νέο πρίσμα'.

Εδώ θέλω να σταθώ, διότι το φαινόμενο της χρονικής ανακολουθίας στις πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις των ελληνικών κυβερνήσεων συνεχώς επανέρχεται με αποκορύφωμα τις αλλαγές που θέλει να επιβάλει η νέα κυβέρνηση. Ο συγγραφέας ανα-

φέρεται στις ωφέλειες που προκύπτουν από τους αποδεκτούς μηχανισμούς [benefits of a commitment mechanism]. Είναι αυτοί οι μηχανισμοί που 'εξασφαλίζουν ότι η συμφωνημένη καλή πολιτική θα εφαρμόζεται και στο μέλλον'. Αυτή τη συνέχεια την εγγυώνται ανεξάρτητες από την κυβέρνηση αρχές, όπως είναι π.χ. οι κεντρικές τράπεζες στις χώρες της Ε.Ε. και στις ΗΠΑ. Στην ανεξαρτησία αυτή των τραπεζών ο F. E. Kydland αποδίδει τη μεταπολεμική οικονομική σταθερότητα στον δυτικό κόσμο (παρά την τελευταία οικονομική κρίση), ενώ τις αιτίες της αστάθειας, για παράδειγμα στην Αργεντινή, τις εντοπίζει στην εξάρτηση της κεντρικής της τράπεζας από την κυβέρνηση. Η πολιτική που εμπνέει εμπιστοσύνη είναι το κύριο ζητούμενο για την επιτυχία μέτρων οικονομικής ανάπτυξης, αλλά όχι με κάθε μέσο. Ο συγγραφέας κάνει την ενδιαφέρουσα διάκριση μεταξύ συνεπών πολιτικών [consistency policies], οι οποίες όμως μπορεί να είναι κακές πολιτικές, και ασυνεπών πολιτικών [inconsistency policies] που ωστόσο μπορεί να αποβούν σωτήριες. Στην πρώτη περίπτωση οι συνεπείς πολιτικές δεν επαρκούν για να επιτευχθεί μια υγιής ανάπτυξη. Θα πρέπει να συνοδεύονται και από την κατάλληλη χρονική συγχυρία [timing]

για να μπορούν να είναι βέλτιστες [optimal]. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή συνεπείς πολιτικές εφαρμόζονται σε λάθος χρόνο, μπορεί να αποβούν καταστροφικές. Τι προκύπτει λοιπόν από όλα αυτά για τις σύγχρονες εξελίξεις;

Ο F. E. Kydland αναφέρεται σε μια 'χωρίς προηγούμενο μέγεθος αβεβαιότητα' στις δυτικές χώρες η οποία απαιτεί την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης σε σχέση με τις προθέσεις της πολιτικής. Δεν μπορείς να ενοχοποιείς δυνητικούς καινοτόμους δρώντες και επενδυτές, όταν επιλέγουν να παραμένουν για ένα χρονικό διάστημα στη γωνία. Δυστυχώς οι γνώσεις μας από τη βιβλιογραφία σχετικά με τη χρονική ασυνέπεια, δικαιολογούν την απαισιοδοξία μας ως προς το εάν αυτή η αβεβαιότητα θα ξεπεραστεί γρήγορα με πειστικό τρόπο. Γι' αυτό το πιο σοβαρό πρόβλημα που πρέπει να απασχολεί τα οικονομικά είναι να δείξουν 'πώς τα φτωχά κράτη μπορούν να καλύψουν τη διαφορά που τα χωρίζει από τις αναπτυγμένες χώρες με τον κατάλληλο τρόπο', προφανώς με έναν τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της χώρας, αλλά και να λαμβάνει υπ' όψιν τις υπάρχουσες δυνατότητες (Ελλάδα, ακούς;).

Ο M. Spence αντιμετωπίζει τα οικονομικά προβλήματα του

παρόντος λιγότερο μέσα από την εθνική και περισσότερο μέσα από τη διεθνή οπτική. Στο πολύ σημαντικό και επίκαιρο βιβλίο του *The Next Convergence* (2011) μεταφέρει την προσοχή της πολιτικής και της οικονομίας στις αλλαγές που συντελούνται στην παγκόσμια οικονομία λόγω της εμφάνισης των αναδυόμενων οικονομιών και των συνεχών τεχνολογικών επαναστάσεων. Σημαντική είναι η διαπίστωση του συγγραφέα ότι τα τελευταία 20 έως 30 χρόνια, την εποχή δηλαδή της νέας φάσης της παγκοσμιοποίησης, το κέντρο βάρους της παγκόσμιας οικονομίας και πολιτικής μεταφέρεται από τον Ατλαντικό στον Ειρηνικό και από εκεί διαχέεται σε ολόκληρο τον κόσμο. Έτσι οι αλλαγές που προκαλούνται είναι τεράστιες και απαιτούν συνεχείς προσπάθειες για να αντιμετωπιστούν. Τρεις είναι οι τομείς στους οποίους οι αλλαγές είναι επείγουσες και την ευθύνη τους έχει η τωρινή γενιά των νέων ανθρώπων σε ολόκληρο τον πλανήτη. Πρόκειται για την εξάντληση των φυσικών πόρων, την ευθυδικία [equity] και για την παγκόσμια διακυβέρνηση. Και όσον αφορά την εξάντληση των φυσικών πόρων, την οποία προκαλεί η υπερβολική εκμετάλλευση της φύσης από τον άνθρωπο, εκείνο που χρειάζεται είναι να επινοήσουμε σταδιακά ένα νέο μοντέλο

ανάπτυξης, το οποίο θα είναι φιλικό προς το περιβάλλον. Στην κατεύθυνση αυτή λαμβάνονται μακρόπνοες πρωτοβουλίες για την εξεύρεση λύσεων σε βάθος δεκαετιών. Ο M. Spence επιμένει στην τεράστια σημασία που έχουν για την εν γένει ανάπτυξη σε πλανητικό επίπεδο οι νέες τεχνολογίες. Ανεξάρτητα από πού αυτές προέρχονται, η ορθή τους αξιοποίηση ωφελεί τελικά όλους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της αυτοματοποίησης που οδηγεί στην εξοικονόμηση εργασίας μικρής και μεσαίας εξειδίκευσης. Ο συγγραφέας μιλάει για την 'άφιξη πολλών εκατοντάδων εκατομμυρίων νεοεισερχομένων στις συνεχώς ολοκληρωνόμενες παγκόσμιες αγορές'. Έχει σημασία αυτή η παρατήρηση διότι παραπέμπει σε εξελίξεις οι οποίες ήδη συντελούνται και έχουν ως αποτέλεσμα χαμηλής και μεσαίας εξειδίκευσης εργασίες να μεταφέρονται σε χώρες φτηνής αμοιβής της εργατικής δύναμης [outsourcing], γεγονός που αυξάνει την απασχόληση στις χώρες αυτές διευρύνοντας την παραγωγική τους βάση και από την άλλη πιέζει τις αναπτυσσόμενες χώρες να στραφούν σε εργασίες υψηλότερης σύνθεσης κεφαλαίου και γνώσης. Αυτή η στροφή σε αποτελεσματικότερες μορφές οργάνωσης της παραγωγής προκαλεί και διεθνοποιεί μια εξέλιξη την οποία

ο συγγραφέας συμπυκνώνει στην έννοια της ‘αναρρίχησης στην κλίμακα προστιθέμενης αξίας’. Υποστηρίζει δηλαδή ότι όλες οι χώρες που εμπλέκονται στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία εκσυγχρονίζονται, γίνονται αποδοτικότερες και γι’ αυτό αυξάνουν το βιοτικό επίπεδο των πολιτών τους. Αυτό κάνει την εργατική τους δύναμη, συγκριτικά ακριβότερη, γεγονός που ωθεί εργασίες χαμηλότερης εξειδίκευσης να μεταφέρονται και πάλι σε χώρες χαμηλότερης σύνθεσης κεφαλαίου και γνώσης και γι’ αυτό φθηνότερες. Έτσι εμπλέκονται και οι πιο καθυστερημένες χώρες σε αυτή τη διαδικασία αναρρίχησης στην κλίμακα προστιθέμενης αξίας: μια πραγματικά επαναστατική εξέλιξη λαμβάνει χώρα σε παγκόσμιο/πλανητικό επίπεδο και είναι αυτή η εξέλιξη που αυξάνει τον όγκο του παγκόσμιου εργατικού δυναμικού με γρήγορους ρυθμούς. Για να συντονιστούν όμως όλες αυτές οι επαναστατικές εξελίξεις χρειάζονται ένα είδος ‘διευθυντηρίου’ [governance]. Σε αυτή την κατεύθυνση εργάζεται η G20, οι χώρες δηλαδή στις οποίες σήμερα παράγεται το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου πλούτου και κατοικούν οι περισσότεροι άνθρωποι.

Επέλεξα αυτές τις τρεις συνεισφορές στον συλλογικό τόμο διότι θίγουν με διαφορετικό τρόπο

ορισμένα από τα φλέγοντα προβλήματα του παρόντος στις αναπτυσσόμενες και τις αναπτυσσόμενες χώρες. Το δίλημμα λιτότητα ή ανάπτυξη ο Krugman το προσεγγίζει στη βάση της διαπίστωσης ότι η τωρινή κατάσταση συνιστά μια έκτακτη συγκυρία που θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με μέτρα ‘έξω από τα όρια της κρατούσας θεωρίας’. Σε αυτή τη διαπίστωσή του συμφωνεί με τον Solow, ο οποίος σε μια συνέντευξή του μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης το 2008/2009, υπερασπίστηκε τα προγράμματα διάσωσης [bailout] των ΗΠΑ και άλλων κυβερνήσεων λέγοντας ότι συνήθως οι αγορές λειτουργούν καλά, αλλά υπάρχουν εποχές που ‘αποτυγχάνουν’ και τότε ‘καλείται το κράτος να παρέμβει’ τότε, μόνο τότε. Τουλάχιστον από τις διαπιστώσεις του ο Krugman δείχνει να επιχειρηματολογεί στην ίδια έκτακτη κατεύθυνση. Ο Kydland προβάλλει την ανάγκη της συνέχισης στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής υποστηρίζοντας την ύπαρξη ανεξάρτητων αρχών, όπως είναι οι κεντρικές τράπεζες και οι συμφωνημένοι μηχανισμοί. Χωρίς να αρνείται την ανάγκη αλλαγής μιας συγκεκριμένης πολιτικής που εμφανίζεται σε βάθος χρόνου, υποστηρίζει ότι η αλλαγή της πολιτικής αυτής θα πρέπει να γίνεται ‘στον κατάλληλο χρόνο’ και κα-

τά τέτοιο τρόπο ώστε οι οικονομικοί συντελεστές, ιδιαίτερα εκείνοι που δραστηριοποιούνται στις επενδύσεις και την παραγωγή, να μη θεωρήσουν ότι οι ξαφνικές αλλαγές πολιτικής αποφασίζονται για την αντιμετώπιση έκτακτων συνθηκών και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των κυβερνήσεων και των πολιτικά ισχυρών ομάδων αγνοώντας τα συμφέροντα της οικονομίας. Το άρθρο του Spence ασχολείται με την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και της πολιτικής και περιγράφει μια αισιόδοξη εξέλιξη, σύμφωνα με την οποία σε 30 έως 40 χρόνια από σήμερα οι συντελούμενες επαναστατικές πρόοδοι στην τεχνολογία, στην ολοκλήρωση των αγορών και στη διαρκή αναρρίχηση στην κλίμακα προστιθέμενης αξίας αναπτυσσόμενων και υπό ανάπτυξη χωρών θα επιτρέπουν το με-

γαλύτερο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού 'να ζει σε συνθήκες ευημερίας'. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της αναρρίχησης των αναδυόμενων οικονομιών στην κλίμακα προστιθέμενης αξίας, όπως και με την εμφάνιση μιας παγκόσμιας 'νέας μεσαίας τάξης' στις νέες χώρες: τις E7 [emerging economies] και τις F7 [frontier markets], φαίνεται πως οι αισιόδοξες παρατηρήσεις του Spence να έχουν δρομολογηθεί.

Το καλογραμμένο αυτό μικρό βιβλίο δεν πρέπει να λείπει από κανένα πρόγραμμα όχι μόνο των οικονομικών σχολών, αλλά και όλων των άλλων σχολών στο ευρύτερο πεδίο των κοινωνικών επισημάτων.

Ηλίας Κατσούλης

Ronald Dworkin, *Η επικράτεια της ζωής: αμβλώσεις, ευθανασία και ατομική ελευθερία*, απόδοση-εισαγ. Φίλιππος Βασιλόγιαννης, επίμετρο Παύλος Σούρλας, εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα 2013, 392 σελ.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ του Ronald Dworkin, *Η επικράτεια της ζωής*, αποτελεί εκδοτικό γεγονός για πολλούς

λόγους. Πρώτον διότι επιτέλους αποκτούμε στα ελληνικά ένα βιβλίο που θέτει ζητήματα τα οποία στις πολιτισμικά και δικαιοδικά αναπτυσσόμενες χώρες είναι επίμαχα στον δημόσιο διάλογο. Στην δική μας περίπτωση τα ίδια ζητήματα —οι αμβλώσεις και η ευθανασία— αποσιωπούνται εκκωφαντικά καθόσον σε μεγάλο μέρος της η εκκλησία θεωρεί ότι